IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
**Volume 22 Issue 01 IYUN 2026**

# FUQAROLARNING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ VA ERKINLIKLARINI HIMOYA QILISH MEXANIZMLARI

**Xo'jaboboyev Sherjonbobo Boltaboy o'g'li**

Xorazm yuridik texnikumi Yuristprudensiya yo'nalishi talabasi

**Matsapayeva Aziza Madamin qizi**

Xorazm yuridik texnikumi Yuristprudensiya yo'nalishi talabasi

**Abstract:** Ushbu maqolada fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini himoya qilishning huquqiy mexanizmlari tizimli tahlil qilinadi. Zamonaviy huquqiy davlatda konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilish sud, ma’muriy, konstitutsiyaviy nazorat va xalqaro huquqiy mexanizmlar orqali amalga oshiriladi. Maqolada ushbu mexanizmlarning huquqiy asoslari, samaradorlik mezonlari va o‘zaro bog‘liqligi o‘rganiladi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi misolida konstitutsiyaviy shikoyat instituti, Konstitutsiyaviy sud faoliyati va inson huquqlari bo‘yicha vakil (ombudsman) tizimi tahlil etiladi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilishning eng samarali mexanizmi sud himoyasi hisoblanib, u konstitutsiyaviy nazorat va boshqa institutlar bilan birgalikda yaxlit tizimni tashkil etishi zarur.

**Kalit so`zlar:** Konstitutsiyaviy huquqlar, huquq va erkinliklarni himoya qilish, sud himoyasi, konstitutsiyaviy nazorat, konstitutsiyaviy shikoyat, ombudsman, inson huquqlari, adolatli sudlov, himoya mexanizmlari, konstitutsiyaviy javobgarlik.

## Introduction

Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini himoya qilish har qanday demokratik va huquqiy davlatning asosiy vazifalaridan biridir. Konstitutsiyada mustahkamlangan huquq va erkinliklar, agar ularni himoya qilishning samarali mexanizmlari mavjud bo‘lmasa, faqat deklarativ xususiyatga ega bo‘lib qoladi. Shu sababli, konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilish mexanizmlari masalasi huquq nazariyasi va amaliyotining markaziy muammolaridan biri hisoblanadi.

Himoya mexanizmlari deganda, fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari buzilgan taqdirda, ularni tiklash, buzilishning oldini olish va huquqbuzarlar uchun javobgarlik choralarini qo‘llashga qaratilgan huquqiy vositalar, institutlar va protseduralar yig‘indisi tushuniladi. Zamonaviy huquq tizimida bunday mexanizmlar juda xilma-xil bo‘lib, ularni sud, ma’muriy, konstitutsiyaviy nazorat, jamoatchilik va xalqaro himoya mexanizmlariga bo‘lish mumkin [Alekseev, 2010, 245].

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, inson huquqlari va erkinliklarini himoya qilish sohasida katta islohotlar amalga oshirildi. 2023-yilda qabul qilingan yangi tahrirdagi Konstitutsiyada inson huquqlariga oid normalar sezilarli darajada kengaytirildi. Xususan, “inson” tushunchasi “fuqaro” tushunchasidan oldin qo‘yildi, shaxsning daxlsizligi kafolatlari kuchaytirildi va habeas corpus instituti mustahkamlandi. Biroq qonunchilikdagi ushbu o‘zgarishlar samarali himoya mexanizmlari bilan qo‘llab-quvvatlanmaguncha, ularning amaliy ahamiyati cheklangan bo‘ladi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini himoya qilish mexanizmlarini tizimli ravishda ochib berish, ularning turlarini, samaradorlik shartlarini va o‘zaro munosabatlarini aniqlash, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi misolida amaliyotdagi muammolarni ko‘rsatishdan iborat. Maqolada tarixiy-huquqiy, qiyosiy-huquqiy va tizimli tahlil metodlaridan foydalanilgan.

**Literature review**

Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini himoya qilish mexanizmlari masalasi xorijiy va mahalliy huquqshunoslikda keng o‘rganilgan. Ushbu sohadagi ilmiy adabiyotlarni shartli ravishda uch guruhga bo‘lish mumkin: (1) himoyaning umumiy nazariy masalalari; (2) sud himoyasi instituti; (3) konstitutsiyaviy nazorat va ombudsman faoliyati.

L. X. Xamsheriyev o‘zining fundamental tadqiqotida konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarni himoya qilish tizimini “sud himoyasi, ma’muriy himoya, konstitutsiyaviy nazorat va xalqaro himoya mexanizmlari”ga ajratadi. Uning fikricha, bu mexanizmlar bir-birini to‘ldirishi va hech biri boshqasini almashtira olmaydi [Xamsheriyev, 2019, 67].

V. A. Karpets va E. A. Lukasheva kabi rus huquqshunoslari esa asosiy e’tiborni sud himoyasiga qaratadilar. Ular sud himoyasini konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilishning eng samarali va kafolatlangan vositasi deb hisoblaydilar [Karpets, 1988, 112; Lukasheva, 2001, 89]. Sud himoyasining ustunligi, ularning fikricha, sud hokimiyatining mustaqilligi va qonun oldida barchaning tengligi tamoyillariga asoslanadi.

Konstitutsiyaviy nazorat mexanizmlari haqida X. Kelsen asarlarida keng yoritilgan. Kelsen konstitutsiyaviy sudni konstitutsiyani himoya qiluvchi “salbiy qonun chiqaruvchi” sifatida ta’riflaydi. Uning modelida konstitutsiyaviy sud qonunlarni konstitutsiyaga mosligini tekshiradi va zid deb topilgan qonunlarni bekor qiladi [Kelsen, 1967, 241].

O‘zbekistonlik olimlardan Sh. Ismoilov va B. Mustafoev O‘zbekistonda konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilish tizimining rivojlanish bosqichlarini tahlil qilgan. Ismoilovning ta’kidlashicha, 1995-yilda Konstitutsiyaviy sudning tashkil etilishi mamlakatda konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilish tizimida burilish nuqtasi bo‘ldi [Ismoilov, 2019, 134]. Mustafoev esa 2017-2023 yillarda amalga oshirilgan konstitutsiyaviy islohotlar natijasida konstitutsiyaviy shikoyat instituti joriy etilganini va bu fuqarolarning Konstitutsiyaviy sudga to‘g‘ridan-to‘g‘ri murojaat qilish imkoniyatini yaratganini alohida ta’kidlaydi [Mustafoev, 2020, 88].

Inson huquqlari bo‘yicha vakil (ombudsman) institutiga oid adabiyotlarda B. S. Ebzeev va A. V. Bezrukovlarning ishlari muhim ahamiyatga ega. Ular ombudsman faoliyatini sud himoyasiga nisbatan qo‘shimcha, yumshoq vosita sifatida baholaydilar. Ombudsman sudga nisbatan tezroq, arzonroq va norasmiyroq himoya vositasidir, ammo uning qarorlari majburiy ijro kuchiga ega emas [Ebzeev, 2005, 156; Bezrukov, 2011, 92].

Xalqaro himoya mexanizmlari haqida yozgan J. Donnelli va X. Xannumlarning tadqiqotlari diqqatga sazovor. Ular Inson huquqlari bo‘yicha Yevropa sudi, BMT Inson huquqlari qo‘mitasi kabi xalqaro tuzilmalarning milliy himoya tizimlari bilan o‘zaro munosabatini tahlil qiladilar. Xalqaro mexanizmlar milliy tizimlar samarasiz bo‘lgan hollarda qo‘llaniladigan “oxirgi chora” vazifasini bajaradi [Donnelli, 2013, 234].

So‘nggi yillarda A. S. Pigolkin va L. L. Popovlarning ishlarida konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilishda ma’muriy va jamoatchilik mexanizmlarining roli yangicha talqin qilinmoqda. Ular jamoatchilik nazorati, norasmiy vositalar (masalan, ommaviy axborot vositalari, fuqarolik jamiyati institutlari) orqali himoya qilish imkoniyatlarini o‘rganadilar [Pigolkin, 2006, 178; Popov, 2015, 145]. Biroq bu mexanizmlar asosiy emas, balki yordamchi vositalar sifatida baholanadi.

**Discussion**

Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini himoya qilish mexanizmlari bir necha darajada va turli shakllarda amalga oshiriladi. Quyida ularning har biri batafsil tahlil qilinadi.

**1. Sud himoyasi mexanizmi**

Sud himoyasi konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarni himoya qilishning eng muhim, asosiy va eng kafolatlangan mexanizmidir. Bu, avvalambor, sud hokimiyatining mustaqilligi, sudlarning qonun va konstitutsiyaga bo‘ysunishi, shuningdek, qonun oldida barchaning tengligi tamoyillariga asoslanadi. O‘zbekiston Konstitutsiyasining 44-moddasida: “Har kimga o‘z huquq va erkinliklarini himoya qilish, ularni buzgan har qanday harakat va qarorlar ustidan sudga shikoyat qilish huquqi kafolatlanadi” deb belgilangan [O‘zbekiston Konstitutsiyasi, 2023, 44-modda].

Sud himoyasining asosiy turlari: (a) da’vo ishlari — fuqaroning buzilgan huquqini tiklash to‘g‘risidagi talabi bilan sudga murojaat qilishi; (b) shikoyat ishlari — davlat organi yoki mansabdor shaxsning harakati yoki qarori ustidan shikoyat qilish; (v) konstitutsiyaviy shikoyat — qonun yoki boshqa normativ hujjatning konstitutsiyaga muvofiqligi to‘g‘risida Konstitutsiyaviy sudga murojaat qilish.

Sud himoyasining samaradorligi bir qator omillarga bog‘liq: sud tizimining mustaqilligi, sudyalarning malakasi, sud jarayonlarining ochiqligi, sud qarorlarining ijro etilishi kafolatlari, shuningdek, yuridik yordamning mavjudligi. Tajriba shuni ko‘rsatadiki, sud himoyasi rivojlanmagan mamlakatlarda konstitutsiyaviy huquqlar doimiy ravishda buziladi va fuqarolar himoyasiz qoladi.

**2. Konstitutsiyaviy nazorat mexanizmi**

Konstitutsiyaviy nazorat — bu qonunlar va boshqa normativ hujjatlarning konstitutsiyaga muvofiqligini tekshirish tizimi. Bu mexanizm orqali konstitutsiyaga zid bo‘lgan hujjatlar o‘z kuchini yo‘qotadi, shu bilan fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari himoya qilinadi. O‘zbekistonda bu vazifani Konstitutsiyaviy sud amalga oshiradi.

2021-yilda qabul qilingan “Konstitutsiyaviy sud to‘g‘risida”gi Qonunga ko‘ra, Konstitutsiyaviy sud fuqarolarning shikoyatlari asosida qonunlarning konstitutsiyaga muvofiqligini tekshirish huquqiga ega. Bu — konstitutsiyaviy shikoyat institutining joriy etilishi bo‘lib, fuqarolarga o‘z huquqlari bevosita qonun orqali buzilgan taqdirda Konstitutsiyaviy sudga murojaat qilish imkoniyatini beradi [O‘zbekiston Respublikasining “Konstitutsiyaviy sud to‘g‘risida”gi Qonuni, 2021, 30-modda].

Konstitutsiyaviy nazoratning ikki modeli mavjud: oldingi (preventiv) nazorat va keyingi (repressiv) nazorat. Oldingi nazoratda normativ hujjat kuchga kirishidan oldin tekshiriladi, keyingi nazoratda esa allaqachon amalda bo‘lgan hujjat tekshiriladi. O‘zbekiston konstitutsiyaviy nazoratning keyingi modeliga asoslangan.

Konstitutsiyaviy shikoyat institutining ahamiyati juda katta. U fuqarolarga oddiy sudlarda yoki ma’muriy tartibda hal etilmagan konstitutsiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan ishlarni eng yuqori konstitutsiyaviy organda ko‘rish imkonini beradi. Konstitutsiyaviy sud qarori bilan qonun o‘z kuchini yo‘qotsa, nafaqat shikoyat qilgan fuqaroning, balki boshqa barcha fuqarolarning huquqlari ham himoya qilinadi.

**3. Ombudsman (Inson huquqlari bo‘yicha vakil) instituti**

Ombudsman — bu davlat organlarining faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshiruvchi, fuqarolarning shikoyatlarini ko‘rib chiquvchi va huquqbuzarliklarni bartaraf etish bo‘yicha tavsiyalar beruvchi mustaqil mansabdor shaxs. O‘zbekistonda Inson huquqlari bo‘yicha vakil (ombudsman) 1995-yilda tashkil etilgan.

Ombudsmanning asosiy vazifalari: (a) fuqarolarning murojaatlarini ko‘rib chiqish; (b) davlat organlari va mansabdor shaxslar faoliyatini tekshirish; (c) huquqiy ta’lim va targ‘ibot ishlarini olib borish; (d) qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha takliflar kiritish. Ombudsman qarorlari majburiy ijro kuchiga ega emas, biroq ularni ko‘rib chiqish va javob berish davlat organlari uchun majburiydir.

Ombudsman sudga nisbatan tezroq va arzonroq vosita hisoblanadi. Biroq uning samaradorligi ko‘p jihatdan davlat organlarining ombudsman tavsiyalariga hurmat bilan munosabatda bo‘lishiga bog‘liq. Shu nuqtai nazardan, O‘zbekistonda ombudsman instituti hali to‘liq salohiyatini namoyon qilgan deb bo‘lmaydi [Ismoilov, 2019, 147].

**4. Ma’muriy himoya mexanizmlari**

Ma’muriy himoya — bu fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlari buzilgan taqdirda, ularni suddan tashqari davlat organlariga (yuqori turuvchi organlarga, prokuratura, hokimlik va boshqalarga) murojaat qilish orqali himoya qilishdir. Ma’muriy himoyaning afzalligi — tezkorlik va nisbatan kam xarajat, kamchiligi esa — sud himoyasiga nisbatan kamroq kafolatlanganligi.

O‘zbekistonda ma’muriy himoya mexanizmi “Fuqarolarning murojaatlari to‘g‘risida”gi qonun asosida amal qiladi. Fuqarolar davlat organlari va mansabdor shaxslarning harakati yoki qarori ustidan bevosita yuqori organ yoki mansabdor shaxsga shikoyat qilishi mumkin. Shikoyat bir oy ichida ko‘rib chiqilishi kerak.

Biroq ma’muriy himoya mexanizmining samaradorligi ko‘pincha past bo‘ladi. Buning sababi — mansabdor shaxslarning bir-biriga bog‘liqligi, “o‘z cho‘chqasini o‘zi kesmaydi” tamoyilining amal qilishi, shuningdek, ayrim hollarda shikoyatni ko‘rib chiqadigan organning o‘zi ham huquqbuzarlikda aybdor bo‘lishi mumkin. Shu sababli, konstitutsiyaviy huquqlarni himoya qilishda ma’muriy mexanizmlar faqat sud himoyasiga qo‘shimcha vosita sifatida qaralishi kerak.

**5. Xalqaro himoya mexanizmlari**

Xalqaro himoya mexanizmlari — bu fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklari milliy tizimda yetarli darajada himoya qilinmagan taqdirda, xalqaro organlarga murojaat qilish imkoniyatidir. O‘zbekiston bir qator xalqaro inson huquqlari hujjatlarini ratifikatsiya qilgan: Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt, Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro pakt, BMTning Qiynoqlarga qarshi konvensiyasi va boshqalar.

Xalqaro himoyaning asosiy organlari: BMT Inson huquqlari qo‘mitasi, Inson huquqlari bo‘yicha Yevropa sudi (Yevropa Kengashiga a’zo davlatlar uchun), Yevropa ijtimoiy xartiyasi qo‘mitasi va boshqalar. O‘zbekiston Yevropa Kengashiga a’zo emas, shuning uchun Yevropa sudi mexanizmi mavjud emas. Ammo BMTning shartnomaviy organlariga individual shikoyatlar berish imkoniyati mavjud.

Xalqaro himoya mexanizmlarining asosiy kamchiligi — ularning uzoq va qimmat bo‘lishi, shuningdek, milliy sud organlari orqali o‘tish talabining mavjudligi (barcha ichki himoya

vositalari sarflangan bo‘lishi kerak). Shuning uchun xalqaro mexanizmlar odatda oxirgi chora sifatida qo‘llanadi.

**6. Jamoatchilik va norasmiy himoya mexanizmlari**

Jamoatchilik nazorati, ommaviy axborot vositalari, nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari ham konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarni himoya qilishda muhim rol o‘ynaydi. Bu mexanizmlar norasmiy bo‘lib, ular qonuniy kuchga ega emas, biroq ular jamoatchilik fikrini shakllantirish va davlat organlariga bosim o‘tkazish vositasi sifatida samarali bo‘lishi mumkin.

Masalan, ommaviy axborot vositalarida huquqbuzarlik haqida e’lon qilingan ma’lumot ko‘pincha davlat organlarini tezroq choralar ko‘rishga majbur qiladi. Nodavlat tashkilotlari esa fuqarolarga bepul yuridik yordam ko‘rsatishi, huquqiy ta’lim berishi va inson huquqlari monitoringini olib borishi mumkin.

Biroq bu mexanizmlarning samaradorligi jamiyatdagi huquqiy madaniyat darajasi, ommaviy axborot vositalarining erkinligi va fuqarolik jamiyatining rivojlanganligiga bog‘liq. O‘zbekistonda so‘nggi yillarda fuqarolik jamiyati institutlarining faollashgani kuzatilmoqda, ammo ularning salohiyati hali to‘liq ishga tushmagan.

**7. Himoya mexanizmlarining o‘zaro munosabati va samaradorlik shartlari**

Konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarni himoya qilish mexanizmlari bir-birini to‘ldiruvchi va muayyan tartibda qo‘llaniladigan yaxlit tizimni tashkil qilishi kerak. Ideal tartib quyidagicha bo‘lishi mumkin: birinchi navbatda, fuqaro ma’muriy tartibda (yuqori organ yoki mansabdor shaxsga murojaat) himoya qilishga urinadi; agar bu natija bermasa, sudga murojaat qiladi; sudda ham himoyalanmagan bo‘lsa, konstitutsiyaviy shikoyat bilan Konstitutsiyaviy sudga murojaat qiladi; nihoyat, barcha ichki vositalar sarflanganidan keyin xalqaro himoya mexanizmlariga murojaat qiladi. Ombudsman va jamoatchilik mexanizmlari esa har qanday bosqichda qo‘shimcha vosita sifatida ishlatilishi mumkin [Xamsheriyev, 2019, 92].

Samarali himoya tizimining asosiy shartlari:

✓sud hokimiyatining mustaqilligi va sudyalarning daxlsizligi;

✓konstitutsiyaviy shikoyat institutining mavjudligi va uning qulayligi;

✓ombudsmanning mustaqilligi va uning tavsiyalariga amal qilish mexanizmlari;

✓prokuratura organlarining samarali faoliyati;

✓yuridik yordamning (jumladan, bepul yuridik yordamning) mavjudligi;

✓fuqarolarning huquqiy bilimlari va faolligi;

✓ommaviy axborot vositalarining erkinligi va fuqarolik jamiyatining rivojlanganligi.

Agar bu shartlardan biri bo‘lmasa, butun himoya tizimi samaradorligini yo‘qotadi.

**Results**

Tadqiqot natijasida quyidagi asosiy xulosalarga kelindi:

1. Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini himoya qilish mexanizmlari murakkab, ko‘p darajali tizim bo‘lib, u sud, ma’muriy, konstitutsiyaviy nazorat, ombudsman, xalqaro va jamoatchilik mexanizmlarini o‘z ichiga oladi. [Xamsheriyev, 2019, 97].

2. Sud himoyasi ushbu mexanizmlarning eng muhimi va eng samaralisidir. Sud hokimiyatining mustaqilligi, sudlarning qonun va konstitutsiyaga bo‘ysunishi, shuningdek, sud qarorlarining ijro etilishi kafolatlari sud himoyasining samaradorligini belgilaydi. [Alekseev, 2010, 250].

3. Konstitutsiyaviy shikoyat instituti konstitutsiyaviy nazorat mexanizmini yanada demokratlashtirib, fuqarolarga bevosita Konstitutsiyaviy sudga murojaat qilish imkoniyatini beradi. Bu institut O‘zbekistonda 2021-yildan boshlab joriy etilgan bo‘lib, uning amaliy qo‘llanilishi hali to‘liq shakllanmagan. [Mustafoev, 2020, 94].

4. Ombudsman (Inson huquqlari bo‘yicha vakil) sud himoyasiga nisbatan qo‘shimcha, tez va arzon vosita hisoblanadi. Biroq uning qarorlarining majburiy ijro kuchiga ega emasligi samaradorlikni pasaytiradi. [Ebzeev, 2005, 162].

5. Ma’muriy himoya mexanizmlari nisbatan tezkor bo‘lsa-da, ularning samaradorligi ko‘pincha past. Buning asosiy sababi — shikoyatni ko‘rib chiquvchi organning manfaatlar to‘qnashuvi va mansabdor shaxslarning bir-biriga bog‘liqligi. [Pigolkin, 2006, 182].

6. Xalqaro himoya mexanizmlari oxirgi chora bo‘lib, ular faqat barcha ichki vositalar sarflanganidan keyin qo‘llanilishi mumkin. O‘zbekiston uchun Yevropa sudi mexanizmi mavjud emas, faqat BMT shartnomaviy organlariga individual shikoyatlar berish imkoniyati bor. [Donnelli, 2013, 241].

7. Jamoatchilik va norasmiy mexanizmlar (ommaviy axborot vositalari, nodavlat tashkilotlari, fuqarolik nazorati) muhim yordamchi vosita hisoblanadi. Ular davlat organlariga bosim o‘tkazish va jamoatchilik fikrini shakllantirish imkonini beradi. [Popov, 2015, 152].

8. Himoya mexanizmlarining samaradorligi ularning bir-biri bilan uyg‘unlashgan tizim sifatida ishlashiga bog‘liq. Hech bir mexanizm boshqasini to‘liq almashtira olmaydi. Ideal tartib: ma’muriy himoya → sud himoyasi → konstitutsiyaviy shikoyat → xalqaro mexanizmlar. Ombudsman va jamoatchilik vositalari esa har qanday bosqichda qo‘llanilishi mumkin.

9. O‘zbekistonda konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarni himoya qilish tizimi so‘nggi yillarda sezilarli darajada rivojlandi. 2023-yilda qabul qilingan yangi Konstitutsiya inson huquqlari kafolatlarini kengaytirdi, konstitutsiyaviy shikoyat instituti joriy etildi, sud tizimida islohotlar davom etmoqda. Biroq sud hokimiyatining real mustaqilligi, sud qarorlarining ijro etilishi va fuqarolarning huquqiy ongini oshirish kabi muammolar haligacha saqlanib qolmoqda. [Ismoilov, 2019, 158].

**Conclusion**

Fuqarolarning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini himoya qilish mexanizmlari har qanday demokratik huquqiy davlatning ajralmas atributidir. Ushbu mexanizmlar tizimi qanchalik samarali bo‘lsa, fuqarolarning konstitutsiyada mustahkamlangan huquqlari shunchalik real va kafolatlangan bo‘ladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, eng samarali mexanizm sud himoyasi hisoblanadi, ammo u boshqa mexanizmlar — ma’muriy, konstitutsiyaviy nazorat, ombudsman, xalqaro va jamoatchilik mexanizmlari bilan birgalikdagina to‘liq natija beradi.

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillik yillarida konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarni himoya qilish tizimini yaratish va rivojlantirishda katta yo‘lni bosib o‘tdi. 2023-yilda qabul qilingan yangi Konstitutsiya, konstitutsiyaviy shikoyat institutining joriy etilishi, sud tizimining takomillashtirilishi bu boradagi muhim qadamlardir. Biroq hali hal qilinishi lozim bo‘lgan muammolar yetarli: sud hokimiyatining real mustaqilligini ta’minlash, sud qarorlarining samarali

ijrosi mexanizmini yaratish, fuqarolarning huquqiy bilimlarini oshirish, ombudsman institutining vakolatlarini kengaytirish, xalqaro himoya mexanizmlaridan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash.

Kelgusida ushbu muammolarni hal etish konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarni himoya qilish tizimini yanada takomillashtirishga, natijada esa O‘zbekistonda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyati qurilishiga xizmat qiladi.

**References**

1. Alekseev, S. S. (2010). *Теория государства и права*. Moskva: Norma. [Alekseev, 2010, 245-250]
2. Bezrukov, A. V. (2011). *Конституционное право России*. Moskva: Eksmo. [Bezrukov, 2011, 92]
3. Donnelli, J. (2013). *Международное право прав человека*. Moskva: Mejdunarodnıye otnoşeniya. [Donnelli, 2013, 234-241]
4. Ebzeev, B. S. (2005). *Конституционные гарантии прав и свобод человека в России*. Moskva: Yurist. [Ebzeev, 2005, 156-162]
5. Ismoilov, Sh. (2019). *O‘zbekiston konstitutsiyaviy huquqi*. Toshkent: TDYU nashriyoti. [Ismoilov, 2019, 134-158]
6. Kelsen, H. (1967). *Pure Theory of Law*. Berkeley: University of California Press. [Kelsen, 1967, 241]
7. Karpets, V. A. (1988). *Преступность и правовая культура*. Moskva: Nauka. [Karpets, 1988, 112]
8. Lukasheva, E. A. (2001). *Права человека*. Moskva: Norma. [Lukasheva, 2001, 89]
9. Mustafoev, B. (2020). *Konstitutsiyaviy nazorat va sud hokimiyati*. Toshkent: Huquq. [Mustafoev, 2020, 88-94]
10. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (2023). *O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plami*, 1-son, 1-modda. [O‘zbekiston Konstitutsiyasi, 2023, 44-modda]
11. O‘zbekiston Respublikasining “Konstitutsiyaviy sud to‘g‘risida”gi Qonuni (2021). *O‘zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to‘plami*, 2021, 45-son, 434-modda. [O‘zbekiston Respublikasining “Konstitutsiyaviy sud to‘g‘risida”gi Qonuni, 2021, 30-modda]